

ÇİHAD KAVRAMI VE HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) MEKKE İLE MEDİNE'DEKİ UYGULAMALARI

Yrd. Doç. Dr. Yasin YILMAZ*

Özet: Batıda bazı çevrelerin İslamofobi anlayışını ön plana çıkarmasıyla yazılı, görsel ve sanal âlemden İslam'a ve Müslümanlara saldırılar düzenlenmektedir. Özellikle bu da her platformda İslam'ın cihad kavramı üzerinden yürütülerek, Müslümanlar gaddar ve vahşi olarak nitelendirilmektedir. Bunun sonucunda ise Batı cihadın sadece savaş olduğunu medya gücüyle dünyaya servis etmektedir. Hâlbuki savaş, geniş bir anlama sahip olan cihad kavramı içerisinde barış ümidinin tükendiği ve şartların olduğu ortamda son başvurulacak çözüm yoludur. İslam dini yayılmasını güç kullanarak savaşla değil, sevgi, eşitlik ve hoşgörü ekseninde gerçekleştirmiştir. İslam'ın iki ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında, cihadın sadece savaş olmayıp kalp, dil, mal ve can ile Allah yolunda yapılan her türlü çalışma ve mücadele olduğunu görülmektedir. Diğer taraftan Hz. Peygamber (sav)'in uygulamalarına baktığımızda bu kavrama yüklediği anlamın Mekke ve Medine dönemlerinde farklı olduğunu anlamaktayız. Bu çalışmada cihad kavramının etimolojik köklerinin yanında Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te nasıl anlaşılması gerektiği Hz. Peygamber (sav)'in uygulamaları çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cihat, Savaş, Kur'an-ı Kerim, Hadis, İctihat, Davet

The Concept of Jihad in View of Practices of The Prophet in Mecca and Medina

Abstract: Concept of Islamophobia in the West, to the forefront in some circles issued written, visual and virtual worlds are organized attacks on Islam and Muslims. In particular through the concept of jihad in Islam executed on any platform that Muslims are referred to as cruel and savage. As a result, the power of the media in the Western world is the battlefield of jihad serves. Whereas, war, hope for peace in the concept of jihad, which has a broader meaning is exhausted, and the way the solution of last resort in circumstances occurs. The spread of Islam by force, not by war, love, equality and tolerance conducted axis. The two main sources of Islam, the Quran and the Prophet. According to the Prophet's practice of jihad, war is not only the heart, tongue, and damage to property in the path of Allah and that is all work and struggle. On the other hand grip The Prophet's (sas) installed applications, meaning that we understand the different stages of Mecca and Medina. In this study, the etymological roots of the concept of jihad, next to the understanding of how the Koran and the Sunna should Prophet. The Prophet (sas) is discussed within the framework of applications.

Keywords: Jihad, War, Quran, Hadith, Jurisprudence, Call

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı. yasinyil_63@hotmail.com

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de cihadın savaş boyutunu ifade etmek için “قتال” ve “حرب”¹ kelimeleri kullanılmıştır. Ancak bu konu üzerine yazılan makale ve kitaplarda daha çok “*cihad*” kelimesi ön plana çıkmış ve İslam adına yapılan savaşlar genelde bu başlık altında incelenmiştir. İslam'da “*savaş-cihad*” konusunu inceleyen biri, Kur'an-ı Kerim'de bu kelimelerin geçtiği bütün ayetleri dikkate alıp Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarına bakmak zorundadır. Çünkü konuyu derinlemesine bilmeyenler için cihad denilince hemen savaş akla gelmektedir.² Hâlbuki savaş, cihad kavramının içerdiği birçok anlam içerisinde en son akla gelebilecek bir anlamdır. Hz. Peygamber (sav)'in on üç yıl süren Mekke dönemindeki cihadı, silahlı bir mücadele değildi. Yüce Allah (cc), Hz. Muhammed (sav)'e “*müşriklere karşı sabır ve Kur'an'la mücadele et*”³ diyerek Mekke'deki cihad şeklini belirtmiştir. Cihadın sadece savaş olduğunu kabul edersek, Hz. Peygamber'in (sav) Mekke'de yaptığı ve “*cihad-ı ekber*”⁴ olarak nitelenen mücadelesini göz ardı etmiş oluruz.

Savaş anlamındaki cihad, Müslümanlara saldıran Mekke müşriklerine karşı koymak,⁵ anlaşmayı bozan Yahudilere⁶ ve Müslümanlar aleyhine ittifak eden Arap kabilelerine karşı⁷ Medine'de başlamıştır. Ancak bu savaşlar da istila ve sömürü amacıyla değil, savunma ve fitneyi önlemek için yapılmıştır.⁸ Medine'de başlayan ve silahlı mücadele olan cihadın asıl amacı, mazlumları zalimlerin elinden kurtarmak, İslam'ın engin hoşgörü, müsamaha, merhamet ve adaletini göstermek, Müslümanlara saldıranları etkisiz hale getirmek, yaptıkları anlaşmayı bozanları cezalandırmak ve fitne ateşini körükleyenleri engellemek olmuştur.⁹

Hal böyle olmasına rağmen Batılıların ifadelerine göre dünyadaki büyük insanlardan hiçbiri Hz. Muhammed (sav) kadar iftiraya maruz kalmamıştır.¹⁰ Şayet kendisi samimi olmasa idi, etrafındaki onca samimi insanları nasıl kazanacaktı?

1 Bkz; Bakara, 2/190–191, 216–217, 246; Nisa, 4/74; Enfal, 8/57; Tevbe, 9/12–13; Muhammed, 47/41; Ayrıca cihat ve kital kelimeleri ve müştakları ile ilgili bkz: Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mu'cemu'l-Müfrehes fi Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, “Cehede ve katele”, Çağrı yay. İstanbul 1406/1986.

2 İslam'ın doğuşundan günümüze kadar, zorunlu hallerde gerçekleştirdiği cihadı ve savaş, sanki dini zorla yaymak veya ganimet gelirlerini artırmak, İslam coğrafyasını genişletmek için yapılmış “*Kutsal Savaş*” olarak değerlendirilen de olmuştur. Başta Hz. Muhammed ve onun Raşit halifeleri olmak üzere Müslümanların yapmış oldukları savaşın bu şekilde değerlendirilmesi tarihi gerçeklere ve İslam Din'i'nin asli mesajlarına terstir. Macid Haddûri bu yanlış algıda olanlardan sadece biridir. “*İslam Hukukunda Savaş*” adlı eserinde, hem Kur'an ayetlerini hem de konuyla ilgili rivayetleri maalesef yanlış değerlendirmiştir. Ona göre cihad; İslam ile çok tanrıcılık arasındaki husumettir. O aynı zamanda, inancından dönenleri ve İslam düşmanlarını cezaya çarptırma şeklidir. Bkz; Macid Haddûri. *İslam Hukukunda Savaş ve Barış*, Çev. Fethi Gedikli, İstanbul 1999. s. 69, 72–73; Bunun görüşlerin değerlendirilmesi için Ahmet Keleş, “Cihat-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslam'ın Yayılışı”, *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyumu*, Fecr Yayınevi, Ankara 2007, s. 249–280.

3 Bkz; Yunus, 10/109; Hüd, 11/115; Furkan, 25/52.

4 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik-Şura Yay. İstanbul 1993, V, 440.

5 Hac, 22/39–40.

6 Enfal, 8/58.

7 Tevbe, 9/36.

8 Bu savaşlarla ilgili olarak bkz; Muhammed İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*; Taberi, *Tarihu'r-Rüsul ve'l-Mulûk*; el-Vakidi, *Kitabu'l-Megazi*; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye* vd.

9 Bakara, 2/190; Enfal, 8/58; Tevbe, 9/36; Hacc, 22/39, vd;

10 W. Montgomery Watt, *Peygamber ve Devlet Adamı Olarak Hz. Muhammed*, Çev. Ünal Çağlar, İstanbul 2001, s. 241.

Diğer bir soru; nasıl oldu da Allah, İslam gibi bir dinin yalan ve hile temelinde gelişmesine izin verdi?"¹¹ Başka bir yazar da İslam peygamberinin asla savaşı sevmeyişini, ancak düşmanların ona karşı savaş meydanına çıkınca, Medine'de onu öldürmek, halkı kılıçtan geçirmek ve İslam'ı yok etmek amacıyla yola çıkınca, o da zaruretten Müslümanlara savaş emrini verdiğini belirtir. Onun hiçbir zaman sertlik yanlısı olmadığını, dönemine kadar savaş esirlerine vahşice yapılan uygulamaları da değiştirerek onların haklarını koruduğu söyler. Müminleri savaşta bile kendi hallerine bırakmayıp onların adaletsiz bir şey yapmalarını engellediğini vurgular.¹²

Bu çalışmada cihadın anlam ve mahiyetini ortaya koyarak, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarına göre cihad kavramını ele alacağız. Bu doğrultuda gerçek anlamda cihad nedir? Nasıl uygulanmıştır? Sorularının cevaplarını bulmaya çalışacağız.

I. Cihadın Sözlük ve Terim Anlamı

A. Sözlük Anlamı

Cihad (الجهاد), rubaî olan "جاهد" fiilinin mastarıdır. Kelimenin sülasi kökü "جهد" olup, bunun mastarı "الجهاد" dur.¹³ Anlamı da "güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmaktır."¹⁴ *Lisanu'l-Arab*'da el-cehdu "meşakkat ve takat" anlamında kullanılmıştır. Bazı dilciler aynı anlamı ihtiva etmelerine rağmen "el-Cühd",¹⁵ kelimesinin "el-Cehd"¹⁶ kelimesine oranla daha fazla meşakkat ve zorluk ifade ettiğini söylemektedirler. Kur'an-ı Kerim'de ise her iki kelime de kullanılmıştır.¹⁷ Cihad ise, "fiil veya sözle güçlüğü yenmeyi istemek"¹⁸ olarak tarif edilmiştir. Buharî Şarihi el-Kastallanî (ö. 923/1517) de aynı anlamı kullanmıştır.¹⁹ Bütün bu ifadeler ve tariflerden anlaşıldığına göre cihad, bir işi başarmak ve hedefe ulaşmak için elde mevcut olan bütün imkânları kullanarak güç ve kudret sarf etmektir. Bunların dışında yani cihad ve mücadele kelimelerinden ayrı olarak, "bir konuda elden gelen çabayı sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olan gücü harcamak" anlamına gelen "içtihat" kelimesi de aynı kökten gelmektedir.²⁰ Kur'an-ı Kerim'de ise içtihat kelimesi geçmeyip bazı ayetlerde "cehd" ve "cühd" kelimeleri ile aynı anlamda kullanılmıştır.²¹ İçtihat kelimesinin hadislerdeki sözlük anlamı ise, "kadı ve yöneticinin doğru hükme ulaşmak için elinden gelen gayreti göstermesi"dir.²²

11 W. Montgomery Watt. *İslam Nedir*, Çev. Elif Rıza, İstanbul 1993, s. 241.

12 Kemal Kahraman. *Muhammed M. Pickthall*, İstanbul 1994, s. 113.

13 Ragıb el-İsfehani, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Beyrut Tarihsiz, s. 101.

14 İbrahim Medkur, *el-Mu'cemu'l-Vasid*, Dâru'l-Maarif, II. Baskı, Mısır 1392/ 1972, I, 142.

15 el-Cühd kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de Tevbe, 9/79 da geçmektedir.

16 el-Cehd kelimesi Kur'an-ı Kerim'de, Mâide, 5/53; Enâm, 6/109; Nahl, 16/38; Nur, 24/53 ve Fatır, 35/42. ayetlerde geçmektedir.

17 Ragıb el-İsfehani, *age*, s. 101.

18 İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1374/1955, III, 133-135.

19 el-Kastallanî, (ö. 923/1517) *Şerhu'l-Buhari*, Matbaatü'l-Kübra el-Amiriyye, Mısır 1304-1306/1886-1888, V, 72.

20 Nazım Polat, "İçtihâd", *DİA*, XXI, 432.

21 Bkz; Maide, 5/53; Enâm, 6/109; Tevbe, 9/79.

22 Buhari, *Sahih*, "İtişam 13,21", Çağrı Yay. İstanbul 1981; Müslim, *Sahih*, "Akdiye 15" Çağrı Yay. İstanbul 1981; Ebu Davud, *Sünen*, "Akdiye 11" Çağrı Yay. İstanbul 1981; Tirmizî, *Sünen*, "Ahkâm 3" Çağrı Yay. İstanbul, 1981.

B. Terim Anlamı

Sözlük anlamında olduğu gibi, dönemlere ve mekânlara göre cihadın terim anlamı da farklı şekillerde yorumlanmıştır. Çünkü cihadın, uzun bir zaman dili mi içerisinde değişik uygulamaları olduğundan, her dönemde yüklendiği anlamı da farklı olmuştur. Ancak bunların yanında Kur'an- Kerim ve Hz. Peygamber'in (sav) tatbikatına uygun olan tanımlar da görülmüştür. Bunları şöyle sıralayabiliriz; “*Cihad, yüksek gayeye ulaşmak için, bir araya getirilen maddî ve manevî bütün vasıtaları, iyi niyet ile Allah yolunda sarf etmektir.*”²³ Öte yandan cihadın İslam literatüründe “*dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek*”²⁴ ve “*Müslüman'ın nefis, şeytan, fasıklar ve kâfirlerle mücadeleye gücünü ve kudretini sarf etmesidir,*”²⁵ şeklinde geniş bir anlamı da vardır. Ayrıca cihad, şer'i anlamda şu şekilde yorumlanmıştır; “*Düşüncesiyle, maddî gücüyle, yardım ederek, Allah yolunda savaşta her türlü gücü sarf etmektir.*”²⁶ Cehd kelimesinden müştak içtihad kelimesi ise, “*fakihin herhangi bir şer'i hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşabilmek için bütün gücünü harcaması*”²⁷ anlamına gelmektedir.

Cihad hakkında yapılan tanımlardan da, cihadın sadece savaş anlamında olmadığı anlaşılmaktadır. Kişinin içinde bulunduğu şartlara göre dünya ve ahirette mutlu olmasını sağlayacak ortam ve esasları sağlamak için çeşitli vasıtalarla mücadeleye etmesidir. Kökü itibarıyla cihad, bir boyutuyla savaş anlamına geldiği gibi, mücâhede²⁸ ve içtihat kavramlarını da ihtiva etmektedir. Bunun için cihada, İslam Tarihi'nde de çok farklı anlamlar yüklenmiştir.

Son dönemde Batılı güçlerin bazı İslam ülkelerini işgal etmeleri üzerine İslam adına ortaya çıktıklarını söyleyen örgütler, insanları yanlarına çekebilmek için, İslamî nassları kendi düşüncelerine göre yorumlayarak cihadı sadece silahlı mücadele olarak kabul etmişlerdir.²⁹

Hz. Peygamber'in (sav) hayatında cihad anlayışı Mekke dönemi ile Medine dönemi arasında farklı olduğu gibi asırlar boyunca İslam devletlerinin siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarına göre de farklılık arz etmiştir. İslamî nassların temel esaslarına bakıldığında cihadın, sadece savaş olarak algılanmasının yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü Allah, Hz. Muhammed (sav)'e “*Rabbinin yoluna hikmetle çağır*”³⁰ ve “*Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik*”³¹ diyerek Hz. Peygamber'in (sav) insanlara daveti hikmet, merhamet ve güzel sözle yapmasını tavsiye etmiştir.

23 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III, 133–135.

24 Ahmet Özel, “Cihâd”, *DİA*, VII, 527.

25 Sa'di Ebu Habib, *el-Kâmûsu'l-Fikihî Lugaten ve Istılahen*, Dâru'l-Fikr, I. Baskı, Şam 1402/1982, s. 72.

26 Muhammed Hayr Heykel, *el-Cihâdu ve'l-Kitâlu fi's-Siyâseti's-Ser'iyye*, Dâru'l-Beyarık, I. Baskı, Beyrut 1414/1993, I, 40.

27 Nazım Polat, *agm*, *DİA*, XXI, 432.

28 Cihadın mücâhede boyutu ile ilgili bkz; Mehmet Demirci, “İçer Dönük Cihad: Mücâhede”, *Tasavvuf İlmî Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, Yıl VIII, S. XIX, s. 9-21.

29 Bu konuyla ilgili olarak geniş bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma için bkz; Mehmet Ali Büyükkara, “11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Süüdi Selefiyye ve Cihadi Selefiyye” *İlmî Araştırmalar*, C.VII, S. XX, s. 205-234.

30 Nahl, 16/125.

31 Enbiya, 21/107.

Cihad, barışçıl çarelerin tükendiği zaman silahlı mücadele olmasına rağmen, maalesef, zaman zaman sadece savaş-dini savaş denilerek son derece olumsuz bir şekilde kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Üstelik anlamı sadece dini savaşla sınırlandırılmayıp saldırganlık, vahşet, tecavüz ve yıkımla da bir tutulmuştur. Böyle bir yorum yanlıştır.³² Çünkü Kur'an'da da açık olarak belirtildiği gibi savaş, izin verildiğinde, ancak kendini savunmak ve ibadet özgürlüğünü yerleştirmek için yapılmalıdır: "*Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Elbette Allah aşırı gidenleri sevmez.*"³³

II. Cihatla İlgili Ayet ve Hadisler

A. Ayetler

Cihad, Kur'an-ı Kerim'de isim olarak dört yerde,³⁴ cihad kökünden türeyen fiiller ise yirmi dört yerde,³⁵ ayrıca cihad kelimesinin ism-i faili olan mücâhit iki ayette geçmektedir.³⁶ Bu ayetlerden bazılarında doğrudan savaşın kastedildiği anlaşılmaktadır.³⁷ Bunların dışında Kur'an-ı Kerim'de cihadın savaş boyutu için "*harb*" ve "*kıtal*" veya bunun müştakları kullanılmıştır.³⁸ Kur'an ayetleri incelenirken özellikleri ve ortam farklı olduğu için Mekki ve Medeni olma durumları göz önünde bulundurulmaktadır. Cihad konusunda da aynı hususun takip edilmesi gerekir. Çünkü Mekke döneminde inen ayetlerin cihada bakışı ile Medine dönemi ayetlerinin bakışı farklıdır. Bundan dolayı cihad ayetlerinin zaman ve mekâna göre iki şekilde değerlendirmesini yapmak kaçınılmazdır.

1. Cihatla İlgili Mekke Döneminde İnen Ayetler

Mekke dönemi, Müslümanların sayılarının az olmasıyla azınlıkta olup müşrik Mekkeliler tarafından kuşatıldığı ve onlara karşı koyacak güçlerinin olmadığı bir devirdi. Bundan dolayı Muhammed Taha, Mekki ayetlerin İslam'ın ve Hz. Peygamber (sav)'in de yaşamış olduğu halini tehditle değil, teşvik ve öğüt vermek suretiyle ortaya koyması gerekliliğini vurguladığını belirtmektedir.³⁹ Eğer kendilerine yapılan eza, cefa, işkence ve daveti engelleme çabalarına kılıçla karşı koymak teşebbüsünde bulunsalardı, bu onların yok olması demektir. Bundan dolayı Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sav) sabırlı olmasını ve müşriklere karşı Kur'an'la karşı koymasını emretmiştir.⁴⁰ Çünkü müşrikler, Hz. Peygamber'in kişiliğini, soyunu ve

32 Ahmed Serci b. Abdülhamid, "Cihad: Barış ve Adalet İçin Mücadele", *İslamî Sosyal Bilimler Dergisi*, Çeviren: F. Mehves Kayani, 1415/1995, C. II, S. II, s. 117.

33 Bakara, 2/190.

34 Bkz; Tevbe, 9/28; Hacc, 22/78; Furkan, 25/52; Mümtehine, 60/1.

35 Bkz; Bakara, 2/218; Âl-i İmran, 3/142; Maide, 5/35, 54; Enfal, 8/72, 74-75; Tevbe, 9/16, 19, 20, 41, 44, 73, 76, 81, 88; Nahl, 16/110; Ankebut, 29/6, 8, 69; Lokman, 31/15; Hucurât, 49/15; Saff, 61/11; Tahrir, 66/9.

36 Bkz; Nisa, 4/95 (Bu ayette üç defa geçmektedir); Muhammed, 47/31.

37 Bkz; Tevbe, 9/41, 48, 81, 86.

38 Bkz; Bakara, 2/190-191; Nisa, 4/74; Enfal, 8/57; Tevbe, 9/12-13; Muhammed, 47/41; Ayrıca cihat ve kıtal kelimeleri ve müştakları ile ilgili bkz: Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemu'l-Müfhehres fi Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, "Cehede ve katele", Çağrı yay. İstanbul 1406/1986.

39 Geniş bilgi için bkz; Mahmud Muhammed Taha, *The Second Message of Islam*, Syracuse; Syracuse University, 1987.

40 Bkz; Furkan, 25/52.

özellikle de edebî yönünü çok iyi bildikleri için Kur'an-ı Kerim'e itiraz edemiyorlardı. Bundan dolayı müşriklerin itirazlarını susturmak ve Müslümanlara zaman kazandırmak için Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'le mücadele etmesini emretmiştir. Hatta bu mücadele bütün Peygamberlerin yaptığı cihada denk olduğundan, büyük cihad kabul edilerek, buna "cihad-ı ekber" denilmiştir.⁴¹

Diğer yönden bu dönemde birçok ayet Hz. Peygamber'i (sav) manevi yönden cihada çağırıştır.⁴² Bu ayetlere göre manevi cihat şekillerinin şunlar olduğunu görüyoruz:

a. Müsait zaman bulunduğu ibadet etmek,⁴³

b. Kur'an-ı Kerim'i tane tane okuyarak, kalpler üzerinde etkisini bırakmak,⁴⁴

c. Her işte tek olan Allah'ı zikretmek,⁴⁵

d. Kendisinden başka ibadet edilecek olmayan Allah'ı her işte vekil tutmak, çok ilahlı bir toplum içerisinde tek olan Allah'ın varlığını vurgulamak,⁴⁶

e. Müşriklerin dediklerine ve yaptıklarına karşı sabırlı olmak,⁴⁷

f. Müşriklerden tatlılıkla fakat tamamen ayrılmak,⁴⁸

g. Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğini her vesile ile ilan etmek,⁴⁹

Bu esaslar üzerine hareket eden Hz. Muhammed (sav) ve ilk Müslümanlar, Mekke'deki cihadı manevi yönden devam ettirdiler. Fakat sonuçta akıl almaz hakaret, eza, cefa ve işkencelere maruz kaldılar, hatta bundan dolayı bazıları şehit olmuş ve bazıları da hicret etmek zorunda kalmıştır. Durum böyle olmasına rağmen Mekki ayetlerde cihadın silahla yapılacağına dair bir emir görülmemektedir. Bilakis Hz. Peygamber'e (sav), yapılan zulüm, işkence, ölüm ve hicretlere rağmen davette, hikmetli sözler söylemekten geri durmaması ve sabırlı olması emredilmiştir. Tahammülü çok zor olan bu şartlar altında ayetlerin inişine paralel olarak Hz. Peygamber (sav), İslamî tebliğe devam etti. Hatta Hz. Peygamber (sav) azim, gayret ve metanetinden hiçbir şey kaybetmeyerek hac ve ticaret amacıyla Kâbe'ye ve Mekke'nin çevresinde kurulan panayırlara gelenlerle temaslar kurdu. Netice itibarıyla bu kadar sıkıntılara rağmen Hz. Muhammed'e (sav), Mekke'de kaldığı on üç sene boyunca aralıksız yapılan manevi cihad ile İslamî emirleri ve esasları bildiren seksen altı sure indirildi.⁵⁰

41 Hamdi Yazır, *age*, V, 440.

42 Bkz; Kalem, 68/4, 8; Müzzemmil, 73/1-11; Müddessir, 74/1-8.

43 Bkz; Yunus, 10/105; Hüd, 11/114; Ra'd, 13/22; İsrâ, 17/78; Tâhâ, 20/14; Hacc, 22/78; Furkan, 25/64; Neml, 27/3; Ankebût, 29/45; Fâtır, 35/29; Şûrâ, 42/38; Tûr, 52/48; Müzzemmil, 73/2, 20; Beyine, 98/5.

44 Bkz; İsrâ, 17/106; Furkan, 25/32; Müzzemmil, 73/4.

45 Bakara,2/200; Âl-i İmran, 3/41, 191; Nisâ, 4/142; Maide, 5/4; En'âm, 6/118-119; Enfal, 8/45; Hacc, 22/36; Ahzab, 33/41; Müzzemmil, 73/8; İnsan, 76/25.

46 Hüd, 11/1, 2, 3; Enbiya, 21/47; Kasas, 28/69; Ankebût, 29/10; Lokman, 31/16; Kaf, 50/16; Hadid, 57/4; Mücadele, 58/7; İnfitar, 82/11-12.

47 En'âm, 6/34; A'raf, 7/87, 137; Yunus, 10/109; Hüd, 11/115; Yusuf, 12/18, 23; Ra'd, 13/24; Nahl, 16/42, 92, 110, 126, 127; Kehf, 18/28; Tâhâ, 20/130; Tûr, 52/16; Kalem, 68/48; Müzzemmil, 73/10; İnsan, 76/24.

48 Hicr, 15/94-95; Nahl, 16/125; Müzzemmil, 73/10; Müddessir, 74/5.

49 Bakara, 2/23, 24; Nisâ, 4/82; Hüd, 11/13; Nahl, 16/64; İsrâ, 17/88; Kehf, 18/1, 2; Zümer, 39/28.

50 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yay. IV. Baskı, Ankara 1983, s. 62.

2. Cihatla İlgili Medine Döneminde İnen Ayetler

Manevi boyutuyla “*cihad-ı ekber*” olarak nitelendirilen cihad, bütün yönleriyle Mekke’de yaşanmıştır. Çünkü asıl ve önemli olan büyük cihadın bir çeşidi İslam’ın doğduğu sırada Mekke’de uygulanmıştır.⁵¹ Fakat insanların büyük kısmının zihninde cihad deyince savaş anlaşıldığı için genel kanaat olarak da, cihadın hicretten sonra emredildiği zannedilir.

Medine döneminde müşriklerin Müslümanlara karşı harekete geçmeleri üzerine savunma amaçlı cihadın silahlı boyutunun uygulanmaya başladığını görüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (sav) putperestler ve Yahudilerin bulunduğu Medine’de hicretten sonra insan hakları, özgürlükler ve İslamî kuralların hâkim olduğu bir devlet kurmuş ve artık manevi cihad ile ulaşılan yüksek gayenin korunması, “*fitne*” çıkarmak isteyenlerle savaşılması zarureti hâsıl olmuştu. Dolayısıyla İslam’ın gelişmesini istemeyen mütecaviz Mekke müşrikleri⁵² ve fitne çıkarmak isteyen Yahudilere karşı,⁵³ Medine’deki barış ortamının korunması için cihadın savaş boyutu kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla silahlı mücadele olan savaş, Medine’de başlamıştır. Medine’de savaşla ilgili inen ayetleri ikiye ayırabiliriz:

a. Savaşa izin veren ayetler,⁵⁴

b. Savaş ve cihadı emrederek, farz olduğunu bildiren ayetler⁵⁵

Hz. Ebu Bekir, (ö. 13/634) Said ibn Cübeyr (ö. 95/713) ve Zührî (ö. 123/741) gibi birçok ravi savaş hakkında ilk inen; “*Kendileriyle savaşanlara, zulme uğramış olmaları sebebiyle (savaş konusunda) izin verildi*”⁵⁶ ayeti olduğu rivayet edilmiştir. Fakat savaş emrini veren, “*Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez*”⁵⁷ ayeti olduğu hususunda bütün tefsir âlimleri müttefiktir.⁵⁸ Ayrıca Kur’anı Kerim, savaşın hangi sebepler için ve nasıl yapılacağını bildirmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. **Nefsî Müdafaa:** Düşmanın saldırısı karşısında İslam’a göre kutsal kabul edilen dini, ırzı ve kanı savunmak için savaşılacağı bildirilmiştir.⁵⁹

b. **Müslümanlara karşı birlik oluşturanlara fırsat vermemek:** Bu dönemde Mekke müşrikleri Hz. Peygamber’e (sav) karşı diğer Arap kabileleri ile ittifak kur-

51 Said Ramazan el-Bûtî, *el-Cihad fi'l-İslam*, Dâru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1414/1995, s. 20.

52 Mekke müşriklerinin Bedir ve Medine’ye gelerek, Müslümanları topyekûn yok etmek amacıyla savaşmaları bunun açık delili olmuştur. Bunun için bkz; İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Bedir Savaşı s. 314 vd. Uhud Savaşı 330 vd. Hendek Savaşı 392 vd.

53 Medine’de bulunan Yahudi kabilelerinin, Hz. Peygamber (sav) ile yaptıkları antlaşmayı bozarak fitne çıkarmaları ve Kureyşle ittifak kurmaları üzerine Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza kabileleri üzerine seferler düzenlenmiş ilk iki kabile tehcir edilmiş ve Kurayza kabilesi de kendi kitaplarının hükmüne göre verilen karara maruz kalmışlardır. Bu seferler için bkz; İbn İshak, *age*, Beni Kaynuka Gazvesi s. 323-324; Beni Nadir Gazvesi s. 382-386; Beni Kurayza s. 408-424.

54 Bkz; Hacc, 22/39-40.

55 Bkz; Bakara, 2/190-194; Tevbe, 9/11, 36, 123; Enfal, 8/65-67.

56 Hacc, 22/39.

57 Bakara, 2/190.

58 Hamdi Yazır, *age*, II, 8.

59 Bkz; Nisâ, 4/75.

maya başlayınca Allah, “...ve müşrikler, sizinle nasıl topyekun savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekun savaşın ve bilin ki Allah, günahlardan korunanlarla beraberdir;”⁶⁰ ayetini indirmiştir.

c. Antlaşmayı bozanlara karşı savaşmak: Medine’deki Yahudiler, Hz. Peygamber ile Medine’yi ortak savunmak için Medine Sözleşmesini imzalamalarına rağmen, bir süre sonra antlaşmayı bozup, Kureyşle işbirliği yapınca, “(antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın antlaşmayı) aynı şekilde bozduğunu bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez,”⁶¹ ayeti nazil oldu. Bunların dışında, Allah yolunda savaşmanın önemi, gerekliliği ve faziletini anlatan çok sayıda ayet indirilmiştir.⁶²

B. Hadisler:

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav), Kur’ân’ı en iyi anlayan kişi olmasından dolayı cihad ayetlerini de en iyi yorumlayan yine odur. Hem Mekke’de hem de Medine’de cihadla ilgili çok sayıda sözü bulunmaktadır. Bunlar bazı müstakil eserlere konu olduğu gibi hadis kitaplarında da “*kitabu’l-cihad*”, “*cihad*” ve “*fedailu’l-cihad*” başlıkları altında toplanmıştır. Hadisler, ayetler gibi genel anlamda cihattan ve faziletlerinden bahsettikleri gibi, cihadın ne zaman, kime karşı ve nasıl yapılacağını da bildirmektedir.

Hz. Peygamber (sav) , cihad konusunda öncelikle bireysel alandan hareket ederek kişilerin kendilerini ıslah etmelerini cihad olarak değerlendirmiştir. Hatta “*mücâhid nefsiyle cihat edendir*”,⁶³ “*mü’mîn kılıcı ve diliyle cihat eder*”⁶⁴ ve “*cihadın en faziletlisi zalim sultanın yanında hakkı söylemektir*”⁶⁵ mealindeki hadisleriyle ferdi cihadın nefsi temizlemek ve faziletli olmak olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Hz. Peygamber (sav) , ümmetin içerisinde yapmayacakları sözleri söyleyen ve kendilerine emredilen fiilleri yapmayan nesillerin ortaya çıkacağını haber vererek, bu kişilerle elle, dille ve kalple cihad etmenin önemini de ortaya koymuştur.⁶⁶ Hz. Muhammed (sav), ana-babaya hizmet etme yolunda nefisle mücadelenin⁶⁷ ve kadınlar için makbul haccın da cihadın en faziletlisi⁶⁸ olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber’in (sav) bunların dışında cihadla ilgili çeşitli vesilelerle söylediği sözleri de bulunmaktadır. Örneğin; düşmanla savaşta sabırlı olunmasını emretmiş,⁶⁹

60 Tevbe, 9/36.

61 Enfal, 8/58.

62 Bkz; Bakara, 2/218; Âl-i İmran, 3/142; Nisâ, 4/95; Mâide, 5/35; Tevbe, 9/41, 44.

63 Tirmizi, “Fedailu’l-cihad 2”.

64 Ebu Davud, “Cihad, 17”.

65 Ebu Davud, “Melahim 17”, Tirmizi, “Fiten 13”.

66 Müslim, “İman 80”.

67 Buhari, “Cihad, 138”; Müslim, “Birr 5”.

68 Buhari, “Cihad 1”.

69 Buhari, “Cihad 112, 152”; Müslim, “Cihad, 19, 20”; Ebu Davud, “Cihad 89”; Darimi, *Sünen*, “Siyer 6”, Çağrı yay. İstanbul, 1981.

Allah yolunda ölümün pek çok şeye kefarete olacağını ifade etmiş,⁷⁰ asker teçhizatının faziletini⁷¹ belirtmiş, cennetin kılıçların gölgesi altında olduğunu⁷² bildirmiştir.⁷³

III. Genel Anlamda İslam'da Cihad Emri

İslam'ın en önemli özelliklerinden birisi evrensel olmasıdır. Bu ise ancak tebliğ ve cihadla mümkündür. Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in (sav) hadislerine baktığımızda cihadın sadece silahlı bir mücadele olarak algılanması, dinin zorla kabul ettirildiğini akla getirebilir. Bu da Batılıların cihadın, bütün dünya Müslüman oluncaya veya İslam hâkimiyetine boyun eğinceye kadar gayrimüslimlerle savaşmayı ifade ettiğini ileri süren tezini doğru çıkarmaktadır.⁷⁴ Hâlbuki silahlı mücadelenin (savaş), geniş anlamıyla belirtmeye çalıştığımız cihad kavramı içinde son başvurulması gereken bir husus olduğu görülmektedir. Diğer yandan araştırmacılar cihadın, "*dinde zorlama yoktur*"⁷⁵ emrine ters düşmediğini söylemektedirler. Ancak durum böyle değildir, şöyle ki; cihad, "*yeryüzünde Allah'ın kanunlarını hâkim kılma davasıdır. Bu hareket kıyamete kadar devam edecektir. Bu harekete engel olan İslam düşmanlarıyla yapılan mücadele ise savaştır. Cihad yukarıda değinildiği gibi sadece savaşı ifade etmemektedir. Cihadın savaş dışında birçok çeşidi vardır. Savaş ve harp kelimeleri cihadın ihtiva ettiği anlamları ifade etmezler. Savaş daha büyük ve mukaddes olan cihadın bir parçasıdır. Kaldı ki, İslam'da hiçbir zaman kan dökmek, toprak kazanmak ve ganimet elde etmek için savaş yapılmaz. Bu gayeler için savaş yapılması reddedilmiştir.*"⁷⁶

Bu konuda bir Batılı yazar da, "*Dinde zorlama yoktur*"⁷⁷ ayetinden dolayı cihadın, asla diğer insanların dinini değiştirmeyi amaçlamadığını vurgular ve bir Müslüman'ın bu kuralları görmezlikten gelmesinin hesap gününde cevap vermesi gereken bir günah olacağı inancına atıfta bulunur.⁷⁸ Aynı şekilde başka bir Batılı ise, cihadın insanları kılıçla tehdit ederek, dine davet etmek anlamına gelmediğini özellikle vurgular ve Kur'an'ın dinde zorlamayı yasaklayan açık hükmünün böyle bir anlayışa izin vermediğini belirtir.⁷⁹

Savaş ayetlerinin "*dinde zorlama yoktur*"⁸⁰ ayetinin hükmünü ortadan kaldırmadığı konusunda bütün âlimler müttefiktir. Hatta İbn Teymiyye (ö. 728/1328)

70 Tirmizi, "Fedailü'l-Cihad 13".

71 Müslim, "İmâre 130, 131"; Ebu Davud, "Cihad 10"; Nesâî, "Cihad 8".

72 Buhari, "Cihad 22"; Müslim, "Cihad 2"; Ebu Davud, "Cihad 89"; Tirmizi, "Fedailü'l-Cihad 25".

73 Bkz: Buhari, "Cihad, 10"; "Nafakat, 3"; Müslim, "İmaret, 103, 167, 168"; Ebu Davud, "Cihad, 14, 17"; Nesâî, *Sünen*, "Cihad, 2, 36" Çağrı Yay. İstanbul 1981; İbn Mâce, *Sünen*, "Cihad, 15, 19" Çağrı Yay. İstanbul 1981; Dârimi, "Cihad, 15, 25".

74 Ahmet Özel, "Cihad", *DİA*, VII, 528.

75 Bakara, 2/256.

76 Mustafa Ağırman, "Savaş Komutanı Olarak Hz. Peygamber", *Ebedi Risalet Sempozyumu*, Işık Yay. İzmir, 1993, I, 148.

77 Bakara, 2/256.

78 John Bowker, "Cihad", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford-New York, 1997, s. 501.

79 Bu konuda bkz; Emile Dermenghem, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, çev. Ahmet Ağırcaça, İstanbul, 1997; Saffet Köse, "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. IX, s. 37-70.

80 Bakara, 2/256.

bu ayetin mukayyed değil, mutlak olduğunu belirtir. Ayetin iniş sebebi ile ilgili rivayet edilen hadis şöyledir: Ensar'dan Salim b. Avf Hz. Peygamber'e (sav) gelerek iki oğlunun Hıristiyan olduklarını belirtti ve onları İslam'a girmeleri için zorlamak istedi. İşte bu sırada mezkûr ayet indirildi: “*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde, kim tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapaşğlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir*”⁸¹

Hz. Peygamber (sav) , düşmandan gelen tehdit, işkence ve tehlikelere üç merhalede karşı koymuştur; sabır, hicret ve cihad. Tebliğ hareketinin genel durumuna baktığımızda bu üç merhaleyi Hz. Peygamber'in (sav) hayatından ayırmak mümkün değildir.⁸²

A. Sabır Dönemi

Hicret öncesi, Müslümanlar azınlıkta olup, sayıca az, kuvvet yönünden de zayıf idiler. Düşmandan gelen saldırılara fiili olarak karşı koymak, onların yok olmalarına sebep olabilir. Dolayısıyla bu dönemde inen ayetlerin sıkı sıkıya “*sabri*” tavsiye etmesinin sebebi de budur. Yüce Allah bu hususta “*Sen (Habibim) sabret! Şüphe yoktur ki, Allah'ın vaadi haklıdır. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevk etmesin*”⁸³ demektedir. Kısacası Hz. Peygamber (sav) , bu dönemde imanı ve cihadı sabır olarak tarif edecek kadar inananları sabırlı olmaya teşvik etmiştir. Bu mutlak bir güçsüzlükten ileri gelmiyor, belli bir mücadele tarzının kaçınılmaz bir safhasını teşkil ediyordu. Hatta ilk Müslümanlardan bazıları, sabırlarının tükenme noktasına geldiği zamanlarda karşı koymak için güce ve adamlara sahip olduklarında Hz. Peygamber'den (sav) sadece, vuruşmak için izin vermesini istediklerinde bile o, “*Ben Allah'tan emir almadıkça kendiliğimden izin veremem*”⁸⁴ diyordu.

B. Hicret

Sabırdan sonra gelen ikinci merhale hicrettir. Sabrı gerektiren şartlarda lehte olumlu bir gelişme olmayıp üstelik aleyhte gittikçe artan zulümlere karşı konulamayacak dereceye gelmişse hicret kaçınılmaz olmaktadır. Hz. Peygamber (sav) , inananların dinini yaşamak ve yaymak suretiyle ayakta kalamayacaklarına kanaat getirince hicrete karar vermiştir. Bu durumda hicret, kaçış değil, dini yaşamak, davete devam etmek, sürekliliği sağlamak için uygun bir ortam ve yer aramak, uygun bulunan yerde yeni bir başlangıç ve açılım yapmaktır. Çünkü dinin yayılması ve istenilen hedefe ulaşması için inananların fiilen yaşaması hedeflenmiştir.

81 Bakara, 2/256.

82 İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yay. İstanbul, tarihsiz, XVI, 215.

83 Rum, 30/60; Ramazan el-Bûti, *Fıkhü's-Sire*, Ter. Ali Nar-Orhan Aktepe, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1992, 83; M. Ali Kapar, “Asrı Saadette Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı saadette İslam*, Beyan Yay. İstanbul, 1994, II, 351.

84 İbrahim Canan, *age*, XVI, 216–217.

Davetin devamlılığı için yaşayan Müslümanlara ihtiyaç vardı. Ortam ve bulunulan yer bu gayenin gerçekleşmesine uygun değilse, oradan hicret etmek şarttır ve dini bir gerekliliktir.⁸⁵ Bu duruma düşen insanların hicret etmemesini Kur'an mazur görmemekte aksine sorumlu tutmaktadır.⁸⁶

Bu doğrultuda önce "halkına ve kendine sığınanlara zulmetmeyen bir hükümdarın bulunduğu"⁸⁷ Habeşistan'a daha sonra da Yesrib'e (Medine'ye) hicret edildi. Müslümanlar gittikleri yerlerde dinlerini daha rahat bir ortamda yaşama ve yayma imkânına kavuştular. Hicret sayesinde Müslümanlar, müşriklerin dayanılmaz boyutlara ulaşan eza, cefa ve işkencelerinden kurtulmuş oldular. Mekke'de azınlık durumunda iken, Medine'de hâkim güç haline geldiler. İslam'a davet daha rahat bir ortamda yapılmaya başlandı ve bunun sonucunda İslamiyet'in yayılması hızlandı. İnananlar ibadetlerini korkusuzca ve serbestçe yapma imkânına kavuştular.

C. Cihadın Silahlı Boyutu Olan Savaşa İzin Verilmesi

İslam davetinde sabır ve hicretten sonra cihadın üçüncü merhalesini, en son başvurulacak olan silahlı mücadele yani savaş oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) hayatında savaş, şartların İslam lehine geliştiği safhada öncelikle kendini savunmak açısından düşman tehdidine karşı koymak için başvuru vasıta olmuştur. On üç yıl Mekke döneminde Müslümanların silahı sabır idi. Silahlı mücadele kesinlikle yasaktı. Cihaddaki silahlı mücadele izninin hicretten sonraya ait olduğu, âlimler tarafından kabul edilen ve bilinen bir husustur.⁸⁸ Mekke döneminde Kur'an kesinlikle silahlı mücadeleye izin vermedi. Müslümanların elindeki en büyük silah Kur'an'ın kendisi yani mucizeliği ve belagati idi. Çünkü Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'in (sav) kişiliğine, soyuna ve getirdiği kitaba itiraz edemiyorlardı. Ancak birtakım siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı sadece davetine karşı çıkıyorlardı. Kur'an'ın eşsiz belagati ve fesahati karşısında aciz kalarak, itiraz edemiyorlardı. Hatta Kur'an, "Şüphenez varsa benzerini getiriniz" diyerek onları münazaraya çağırmıştır.⁸⁹ Bundan dolayı da Yüce Allah; "O halde kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'an'la) onlara karşı olanca gücünle mukabele et!"⁹⁰ ayetiyle bunu emrediyordu. Hz. Peygamber'in (sav) güzel söz ve ikna metodu ile yaptığı bu cihad sonucunda birçok insan İslam'ı kabul etmiştir. Fakat şirk ve küfürde inadını sürdüren kişiler, Müslümanlara eziyet etmeye devam ediyorlardı. Nihayet seçilen bütün alternatiflerin etkisiz kaldığı ve sıkıntılıların dayanılmaz boyutlara ulaştığı noktaya gelindi. Bunun sonucunda durgunlaşan davete yeni bir açılım kazandırmak için uygun bir yer aramak zorunluluğu doğdu. Çünkü Mekke'de ortam müsait

85 İbrahim Canan, *age*, XVI, 217-218.

86 Bzk; Nisâ, 4/97.

87 İbn Hişam, (ö. 218/833-834) *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Tahkik, Mustafa es-Sakâ- İbrahim el-Ebyârî- Abdulhafız Şibli, Dâru İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 1426/2055, s. 286; M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yay. İstanbul 1991, I, 109.

88 Hacc, 22/39.

89 Bakara, 2/23.

90 Furkan, 25/52.

olmadığı gibi hâkim otorite ve güç odakları davete karşıydı ve müşrikler, Müslümanları topyekûn yok etmek için devamlı planlar yapıyorlardı. Yapılan çalışmalar sonucunda yeni bir yer bulundu ve başta Hz. Peygamber (sav) olmak üzere birçok Müslüman oraya hicret etti. Ancak Mekke müşrikleri Müslümanları orada da rahat bırakmak istemiyorlardı. İşte, bizatihi güzel olmayan ancak neticeleri itibariyle hayırlı işlere vesile olacaksa izin verilen savaş bu şartlarda meşru kılındı.⁹¹

Ancak Kur'ân-ı Kerim, silahlı mücadele olan cihadın silahlı mücadele kısmını belli şartlara bağlamıştır. *“Kendileriyle savaşanlara (düşmanın saldırısına uğrayan mü'minler) uğradıkları o zulümden dolayı (bilmukabele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki Allah onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kadirdir. Onlar haksız yere ve ancak Rabbimiz Allah'tır dedikleri için vatanlarından çıkarılmışlardır.”*⁹² Bu ayetlere göre savaş ancak, *“kendilerine savaş açanlara ve vatanlarından çıkarmak isteyenlere”* karşı açılacaktır.

*“Size savaş açanlarla, Allah yolunda siz de savaşın (savunma savaşı yapın), ancak aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları (size savaş açanları) nerede yakalarsanız öldürün, onları sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne katilden daha kötüdür.”*⁹³ Burada Müslümanları Mekke'den çıkaran müşriklerden bahsedilmektedir. Ayetler Hudeybiye antlaşmasından önceki duruma vurgu yapmaktadır. Bu vahiyden sonra Hz. Peygamber'in (sav) kendisiyle savaşanlarla savaştığı, savaşmayanlara dokunmadığı belirtilir.⁹⁴

İslam'ın hedefe ulaşmasında tatbik edilen aşamaya dikkat edilirse silahlı mücadele olan cihadın mücadele kısmı olan savaş izninin, dini yaymanın önündeki engelleri kaldırmaya yönelik olduğu açık olarak ortaya çıkmaktadır. *“Savaş ilan etmeyene dokunmamak”* asıldır. Ayetler bize, *“dine karşı çıkanlarla”* değil de *“karşı çıkanların içinden savaş açanlarla”* savaşmayı emrediyor. Ayrıca savaş hak ve hakikati anlatmaya konan engelleri kaldırmak ve din hürriyetini sağlamak için yapılır.

IV. İslam'da Savaşın Emredilmesinin Hukukî Gerekçeleri

Mütecavizler karşı koymak ve barışı korumak için meşru bir savunma şekli olarak savaşa izin verilmesi, ayet ve hadislerle göre şu gayelere yöneliktir.

A. Meşru Savunma

Kâbe'yi ziyaretten alıkoymak, Hz. Peygamber'e (sav) suikast düzenlemek, Müslümanları vatanlarından çıkmaya zorlamak, Müslümanlarla yapılan barış antlaşmasını bozup ihanette bulunmak gibi sebeplerle savaşılması emredilmiştir.⁹⁵ Fakat

91 Musa Kazım Yılmaz, “Cihad Ayetleri ve İnsan Hakları”, *Harran ÜİF Dergisi*, II, 20.

92 Hacc, 22/39, 40.

93 Bakara, 2/190, 191.

94 İbrahim Canan, *age*, XVI, 220.

95 Bkz; Bakara, 2/216–217; Enfâl, 8/30; Tevbe, 9/13–14; İsrâ, 17/76; Muhammed, 47/13.

bu ayetlerde bir defa olsun savaşın, imanın kalplerde kökleşmesi için dini yaymanın bir yolu olduğu zikredilmez. Çünkü dinin zorla kabul ettirilmesi söz konusu olamaz. *“Eğer Allah dileseydi insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri bir yana hâlâ ihtilafa düşmeye devam ederler. Rabbin onları, ihtilafa düşüp birbirlerinden ayrılınsınlar diye yaratmıştır.”*⁹⁶

Bu ayetlerin verdiği mesajla göre savaşın, bazı yasakların kaldırılması, kişilere ve toplumlara gelen saldırıların durdurulması, dini yaşamın engellenmesi ve Müslümanlarla yapılan antlaşmayı bozarak ihanetle karşı karşıya kalındığı zaman İslam toplumunun bunların karşısında kendisini koruması ve savunması için yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

B. Dinin Yüceliğini Göstermek

Hz. Peygamber'in (sav) dinini yaymak için takip ettiği metotta bazı önemli noktalar dikkati çekmektedir. Davete hazırlık, kadrolaşma, kitleye açılma ve devletleşme (Medine dönemi). Bu dönemde önce Ensar'la Muhacirler arasında kardeşlik antlaşması yapmak suretiyle, İslam'ı benimseme imtihanından geçirilerek kadro oluşturuldu. Sonra Hz. Peygamber'in (sav) Medine'de Yahudiler ve müşrik Araplarla yaptığı Medine Vesikası ile davete hazırlık yapıldı. Bunların yanı sıra Suffe'de verilen eğitimle yetişmiş elemanlarla kadronun eğitim ve kültür seviyesi yükseltildi. Çevre kabilelerle sıkı bir dostluk antlaşması yapılarak kitlelere açılma sağlandı. Bu üç aşamadan geçildikten sonra devlet kuruldu.⁹⁷

Daha sonra Hz. Peygamber (sav) , dinin yüceliğini ve güzelliklerini gösterecek insanları İslam'a çağırma yolunu seçmiştir. Çünkü hangi şartlar altında olursa olsun, savaş ve zorlama ile kişinin din değiştirmeye sevk edilmesinin uygun olmadığını gayet iyi biliyordu. Bundan hareketle İslam âlimleri ittifakla bu durumu yani zorla din değiştirme işini günah telakki etmişlerdir. Savaş asla dine davet yollarından birisi değildir ve olamaz. O sadece *“inanç hürriyetini korumak, insanların kendi irade ve ihtiyaçları ile doğruyu bulma ortamını hazırlamak için meşru kılınmıştır. Dolayısıyla silahlı mücadele olan savaşı, dinin özünden değil, mevcut olan barışı koruyucu bir unsur olarak kabul eder.”*⁹⁸ İnsanların inançlarını tercih edebilmesi için hür bir irade ile hareket etmiş olması şarttır. Aksi halde, zahiri olarak Müslüman gözüktür, fakat içi fitne kaynayan insanlar olurlar (Abdullah b. Ubey İbn Selul gibi). Çok önemli olan bu noktada *“cihad, İslam'ı zor kullanarak benimsetme yolu olmayıp, dinin varlığının kabul edilmesini ve yayılmasını engelleyen şartların ortadan kaldırılması için gayret sarf etmekten ibarettir.”*⁹⁹ Yani savaş dine girdirmek için değil, dini yok edecek ve yaşanmasını engelleyecek unsurları ortadan kaldırmak içindir.

96 Hud, 11/118–119.

97 Ahmet Önkal, “Asr-ı Saadette İslam'a Davet”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, II, s. 87.

98 Muhammed Ammara, *Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslam Devleti*, Denge Yayınevi, İstanbul 1991, s. 159.

99 Bekir Topaloğlu, “Din”, *DİA*, IX, 323.

C. Zulmü Engellemek, Adaleti Tesis Etmek

Aslı barış olan İslam'da, savaş istisnâî bir durumdur. Zaten İslam'ın kelime anlamı da sulh ve sükûn demektir.¹⁰⁰ Ne var ki, bir devletin tek taraflı olarak barış istemesi yeterli değildir. Düşmanlık ve silahlanmaya devam edenler olduğu sürece, siz de savaşa hazır olmak zorundasınız. “Size ne oluyor da, Allah yolunda ve “Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?”¹⁰¹ ayetinden zulmü önlemek, zalimlerin ve barbarların, doymak bilmeyen iştahlarını tatmin etmek için insanları köle ya da ücretli olarak kullanan kişilerin pençesinden mazlumları kurtarmak için de savaşmanın meşru olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu inanç farkı gözetmeksizin insanlık için asil bir harekettir. Ancak bununla da Allah'ın yarattığı en şerefli varlık olan insana temel haklarının eşit olarak verilmesi sağlanabilir.

D. Din Hürriyetini Sağlamak

“Fitne kalmayıp, din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vaz geçerlerse siz de vaz geçin. Zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur”¹⁰² ayetlerinde geçen fitne, şirk ve tefrikadan kastedilen, Müslümanların inanç ve ibadet hususunda özgür olmamasıdır.¹⁰³ Burada dini yaymak için değil de din hürriyetini sağlamak için savaş yapılacağı vurgulanır. Çünkü İslam hak ve geçerli din olduğundan yayılması için savaşa ihtiyacı yoktur. Önünde engeller bulunmaz ve art niyetlilerle yolu kesilmezse emniyet ve hürriyet ortamında kalplere nüfuz etmek için kolaylıkla yol bulabilir. Baskı ve savaş ile diğer din mensuplarını İslam'a girmeye zorlamak, onun temel normlarına terstir. Din ikna ve samimiyet ile kalplere nüfuz eder. Baskı karşısında kabul edilen dini yaşantıda samimiyet, ihlâs ve sadakat olmaz. “Dinde zorlama yoktur. Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır”¹⁰⁴ ayeti bunu ifade eder. İslam'ın kılıçla yayılmış olduğu iddiası da bu açıdan tarihi ve dinî gerçeklere tamamen aykırıdır.¹⁰⁵

Kur'an örfünde savaş her şeyi mubah kılan bir intikam vasıtası değildir. Bu yüzden savaş nefsi müdafaa ve İslam davetine zorla engel olunduğu zaman söz konusu olmuştur. İslamî nasslara bakıldığı zaman görülecektir ki, barışın mümkün olduğu yerde asla savaş yolu tercih edilmez. Ancak savaşın kaçınılmaz olduğu yerlerde savaşmak, adaleti tesis etmek için başvurulacak en son meşru yol olmuştur.¹⁰⁶ On üç yıllık Mekke döneminde tek suçu Tevhidi ve Hz. Muhammed'in (sav) davetini kabul etmek olan Müslümanların dünyada emsali görülmemiş eza, cefa, işkence

100 Mustafa Ağırman, *agm*, I, 152.

101 Nisa, 4/75.

102 Bakara, 2/193; Enfâl, 8/39.

103 Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 16.

104 Bakara, 2/256.

105 *Hazret-i Muhammed'in Hayatı*, Tercüme Reşat Nuri Güntekin, İstanbul 1958. s. 167-168; Muhammed Harb, *Ebedi Risalet Sempozyumu*, Işık Yay. İzmir, 1993, I, 51.

106 Musa Kazım Yılmaz, *agm*, II, 22.

ve hakaretlere maruz kalmaları sonucunda hicrete izin verilmesi bunun açık delilidir. Hz. Peygamber (sav) savaş kararıyla, Medine'de muhtemel olabilecek eza, cefa, işkence, hakaret ve engelleri kaldırmayı hedef almıştır. Çünkü müşriklerin tutumları Hz. Peygamber'in (sav) bu kararı almasını zaruri hale getirmiştir. Bütün gazve ve seriyyelerin amacı da budur. Bunlar hiçbir zaman birer intikam vasıtası olmayıp, sadece zalimlerin engellemelerini ortadan kaldırmaya yöneliktir.¹⁰⁷

V. İslam Hukukçularının Genel Anlamda Cihadı Değerlendirmesi

İslam Hukukçuları, ilgili ayet ve hadislerden hareketle cihadı;

1. Hayatın gayesi olarak Allah'a kulluk etmek,
2. Allah ve Resulünün koyduğu ölçülerin birey ve toplum hayatına uygulanmasına çalışmak,
3. İslam'ı diğer insanlara tebliğ,
4. İhtiyaç duyulduğunda İslam ülkesini ve Müslümanları her türlü fitne ve kafirlerin tehlike ve saldırılara karşı savunma ve savaşımaya kadar kapsamlı bir anlam taşımakta, kalp, dil, mal ve silah gibi beşeri aksiyonun ortaya konulduğu her vasıta ile yapılan mücadele olarak yorumlamışlardır.¹⁰⁸ Bunun yanında gayrimüslimlerle savaş şeklinde özel anlamını da ön plana çıkaran, "Allah yolunda can, mal, dil ve diğer vasıtalarla savaşta elden gelen güç ve gayreti sarf etmek" şeklinde tarif etmişlerdir.

Yukarıda belirtilen anlamlar içerisinde yani kalp, dil, mal ve canla yapılan cihadın farz-ı ayn olduğunu anlıyoruz. Çünkü kişinin öncelikle İslamî emirleri yaşamak hususunda gayret sarf etmesi onun dünya ve ahiret hayatı için hayatî bir önemi vardır. Ancak cihadın silahlı mücadele kısmı olan savaş ise normal şartlarda farz-ı kifaye, genel seferberlik gerektiren bir tehlike veya saldırı olması halinde ise farz-ı ayn olduğu konusunda Müslüman hukukçular görüş birliği halindedirler. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in (sav) bir savaş dönüşünde söylediği belirtilen ve daha çok tasavvuf ehline önem kazanan "küçük cihaddan (savaştan) büyük cihada (nefisle mücadeleye) döndük"¹⁰⁹ sözünün zayıf hatta uydurma olduğu ileri sürülmektedir. Bununla beraber İbn Kayyim el-Cevziyye, "mücahid nefsiyle cihat edendir"¹¹⁰ hadisine dayanarak kulun nefsiyle olan cihadını dış düşmanlara karşı gerçekleştirilen cihada nispetle daha önemli olduğunu, Allah'ın emirlerine uyma konusunda nefsiyle cihat edemeyen kimsenin düşmanla cihat edemeyeceğini belirtir.¹¹¹

107 Muhammed Harb, *agt*, I, 53.

108 Serahsi, *el-Mebsût*, Kahire 1324, X, 2-3, 5; İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, Kahire tarihsz, V, 204; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, İstanbul 1272, IV, 123; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, V, 85; Ahmet Özel, "Cihad", *DİA*, VII, 528.

109 Beyhakî, *ez-Zühdü'l-Kebir*, Neşreden Amir Ahmed Haydar, Beyrut 1407/18-987, s. 165; Suyutî, *el-Camiu's-Sağir*, (*Feyzü'l-Kadir* ile), Beyrut 1391/1972, IV, 511; Ayrıca bkz; Hatib Bağdadî'den naklen İsmail b. Muh. Aclûni, *Keşfu'l-Hafâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I, 511; Bununla ilgili farklı rivayetler ve değerlendirme için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yay. Ankara, 2000, s. 227.

110 Tirmizi, "Fedailü'l-Cihad 2".

111 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadü'l-Meâd*, el-Matbaatü'l-Meymuniyye, Beyrut 1401/1981, II, 38.

Cihad anlamının bu kadar geniş kapsamına rağmen İslam Hukukçuları uluslararası yönü olduğu için daha çok “*Müslüman olmayanlarla savaş*” anlamındaki cihada ağırlık vermeleri, bu tür cihadın hukukî mahiyet arz etmesi ve birtakım hukukî sonuçlar doğurmasından dolayıdır. Bunun yanında nefisle mücadele şeklindeki yani güzel ahlak sahibi olma ve Allah’ın rızasına ulaşma hususlarını ihtiva eden cihadla daha çok tasavvuf ehli ilgilenmiştir. Aslında gerçek olan da budur. Çünkü kişinin nefsinin ıslah etmeden hem kendine hem topluma hem de dinine bir katkısının olması mümkün değildir. Bu sebeple cihadın, Kur’an ve sünnette ifade edilen anlam ve kapsamına göre sadece savaştan ibaret olduğunu düşünmek, gerçeği yansıtmamaktadır. Müslüman hukukçular, genel olarak cihad deyince silahlı boyutu olan savaşı ele almışlar, bunun hükmü ve meşruiyetinin sebepleri üzerinde durmuşlardır. Çünkü onların uzmanlık alanlarına, fiili savaş durumları ve bunlarla ilgili hükümleri Kur’an ve sünnetteki normlara göre belirlemek girmektedir.¹¹²

Hanefiler, Hanbelî ve Malikî hukukçularının oluşturduğu çoğunluğa göre, İslam’a göre savaşın sebebi, “*inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları ve saldırgan olmalarıdır.*” Şafiîler ise onların kâfir olmalarını savaş sebebi saymışlar, Zahirîlerle bazı Hanbelî ve Malikî hukukçuları da bu görüşü benimsemişlerdir.¹¹³ Buna göre İslam hukukçularının çoğunluğu savaşın meşru sebebinin düşman saldırısı olduğunu, Müslümanlara karşı savaşmayanlarla savaşmanın caiz olmadığını belirtmişlerdir.

Şafiîlerle onları destekleyen bazı fakihler, Müslümanlardan veya anlaşmalı kimselerden başkası kalmayınca kadar mümkün oldukça savaşın sürdürülmesi gerekliliğini şu delillere dayandırmışlardır:

1. “*Haram aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve bütün geçit yerlerini tutun*”¹¹⁴ ayetinin Müslüman olmayanlarla savaşmayı herhangi bir şarta bağlamaksızın emretmekte ve savaş sebebinin onların küfrü olduğunu göstermektedir.

2. Hz. Peygamber’in (sav); “*insanlarla, Allah’tan başka ilah yoktur demelerine kadar savaşmakla emrolundum*”¹¹⁵ hadisi de gayrimüslimlerle savaş sebebinin onların küfrü olduğuna işaret etmektedir.

3. Küfür büyük bir suç ve aynı zamanda münkerin en kötüsüdür. Bu sebeple onun devam etmesine izin vermek caiz değildir.¹¹⁶

Savaşın mubah olmasını, inanmayanların Müslümanlara karşı savaş açmalarına, düşmanlık ve saldırıda bulunmalarına bağlayan Hanefî hukukçularının dayandıkları deliller ise şunlardır:

112 Ahmet Özel, “Cihad”, *DİA*, VII, 528.

113 Tevbe, 9/5; Ahmet Özel, *age*, s. 80.

114 Tevbe, 9/5.

115 Buharî, “İman 18”.

116 Zümer, 39/7; Ahmet Özel, “Cihad”, *DİA*, VII, 529.

a. "Müşrikler sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın."¹¹⁷ "Fitne kalmayınca ve din de Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın..."¹¹⁸ ayetlerine göre, müşriklerin Müslümanlara karşı savaş açmaları sebebine dayandırmışlardır.

b. Hz. Peygamber (sav), savaş sırasında bir kadının öldürülmüş olduğunu görünce "bu kadın savaşmıyordu" diyerek hoşnutsuzluğunu ifade etmiş, öncü birliklerin başında bulunan Halid b. Velid'e haber göndererek kadın ve çocukların öldürülmemesini emretmiştir.¹¹⁹

c. Kalple ilgili olan küfrün zararı başkasına dokunmadığı için cezasının da dünyada değil, ahirette verilmesi gerekir. Ancak inanmayan kimse, Mü'minlere savaş açtığı takdirde küfrünün zararı masum insanlara dokunacağından kendisine karşılık vermek vacip olur.

d. "Fitne kalmayınca ve din de Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın, Vazgeçerlerse artık zulmedenlerden başkasına hiçbir düşmanlık yoktur"¹²⁰ ayeti, harbin meşru kılınmasındaki amacın kulların Allah tarafından imtihan edilmeleri değil, düşmanın şerrini Müslümanlardan defetmek olduğunu göstermektedir.¹²¹

e. Kur'an-ı Kerim'de, kendileriyle savaşılan ehl-i kitabın cizye vermesi halinde onlarla savaştan vazgeçilmesi emredilmiştir.¹²² Daha önce de belirttiğimiz gibi savaş, onların küfrüne ceza olarak değil, saldırıları karşısında meşru kılınmıştır. Maksat onların Müslümanlarla barış içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Netice itibariyle İslam, barış, huzur ve sükûn dini olduğundan, dinde baskıyı kesinlikle yasaklamış, zor ve baskı kullanarak gerçekleşen imanın geçersiz olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla kin ve nefrete yol açan savaşı bir tebliğ vasıtası olarak düşünmek mümkün değildir. Ayrıca inanmayan kimselerin hayatlarının sonuna kadar her an iman etmeleri ihtimali vardır. İmana gelmeleri için onlarla savaşmak, savaş sırasında öldürülenler için bu imkânı ortadan kaldırmaktadır. Bu durumu göz önüne aldığımızda silahlı saldırıda bulunmayan gayrimüslimlere karşı öncelikle yapılması gereken, onlarla savaşmak değil, barışçı davet yollarına başvurmaktır.

Cihad, Müslüman'ın bireysel olarak Allah'a kulluk ve O'nun rızasını kazanmak için İslam esaslarını öğrenme, öğretme, kişisel ve toplumsal planda yaşamasından başlayarak, Müslümanların dinlerini yaşamaları ve kendilerine saldırıda bulunanları engellemek için silahlı boyutunu da kullanarak sürekli gayret ve aksiyon halini ifade eder. "Bizim rızamıza ulaşmak için -uğrumuzda cihad edenleri elbette- bize ulaştıracak yolları göstereceğiz"¹²³ ve "Allah uğrunda (Allah'ın rızasına ulaşmak uğ-

117 Tevbe, 9/36.

118 Bakara, 2/193.

119 İbn Mace, "Cihad 30", Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Haydarabad 1334, II, 122; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, Haydarabad 1344, IX, 91.

120 Bakara, 2/193.

121 İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadir*, el-Matbaatü'l-Kübra el-Amiriyye, Kahire 1389/1970, V, 90.

122 Bkz; Tevbe, 9/29.

123 Ankebût, 29/69.

*runda) hakkıyla cihad edin*¹²⁴ ayetleri cihadın bu geniş anlamını ihtiva etmektedir. Müslümanların hayat boyunca bütün faaliyetlerinin Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik olması gerektiği ve bu anlamdaki bütün gayretler cihad kavramı içinde değerlendirildiğinden, Allah rızasına ulaşmak için başvurulmuş bir savaş da cihad sayılmıştır. Temelde istila, sömürü ve saldırı için yapılan savaşları tanımayan İslam dini¹²⁵ savaşa ancak anlaşmayı bozan ve haksız yere yurtlarından çıkaran kâfirlere karşı Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak,¹²⁶ temel hak ve hürriyetlerini korumak,¹²⁷ İslam'a ve İslam ülkesine yönelik saldırıları önlemek¹²⁸ ve fitneyi yok etmek¹²⁹ amacıyla başvurulabileceğini hükme bağlamış ve meşru gördüğü bu savaşı diğerlerinden ayırmak için de ona cihad adını vermiştir.

Bunun yanında, Kur'an-ı Kerim, Müslümanların sadece tebliği en iyi şekilde yapmakla mükellef olduklarını,¹³⁰ birine dini kabul ettirmek için baskı yapılamayacağını ve baskı altında gerçekleşecek imanın geçersiz olduğunu açıkça belirten hükümlerini¹³¹ göz ardı ederek cihadı gayrimüslimleri zorla Müslüman yapmanın bir aracı olarak sunmak ve “*Ey İnsanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan afiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır*”¹³² diyen rahmet Peygamberini hayatı boyunca savaşmış ve dünyaya savaş ilan etmiş gibi göstermek, Kur'an ve sünnete aykırı olduğu gibi, ilmî gerçekler yanında ahlakî ölçülerle de bağdaşmamaktadır.

VI. Hz. Peygamber'in (sav) Bazı Uygulamaları

1. Verilen sözlerin yerine getirilmesine özen gösterilmiştir. Çünkü Yüce Allah “*ahitleştiginiz zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin*”¹³³ demektedir. Hz. Peygamber (sav) uygulamalarıyla bu ilkenin doğruluğunu ortaya koymuştur. Hudeybiye Antlaşması yazıldığı fakat henüz imzalanmadığı sırada, Ebu Cendel b. Süheyl demirle zincirli bir halde yanına gelmiş ve yardım istemişti. Ancak babası Süheyl ibn Amr, antlaşmaya göre iadesini istedi. Hz. Peygamber (sav) de antlaşma gereği iade etti. Yine Hudeybiye Antlaşmasının “*... reşit olmayan Mekkeliler Medine'ye sığındığında, onları iade edecektir*” maddesine göre, Medine'ye gelen Mekkelileri kabul etmemiştir.¹³⁴

124 Hacc, 22/78.

125 Bkz; Bakara, 2/205; Nisâ, 4/94; Kasas, 28/83; Şûra, 42/41-42.

126 Hacc, 22/39; Muhammed Ammara, *Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslam Devleti*, s. 149.

127 Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, s. 107.

128 Bakara, 2/190; Hacc, 22/39; Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Savaş Kavramı*, (çev. Cemal Karaağaçlı). İstanbul 1985, s. 47.

129 Bakara, 2/193; Nisa, 4/91; Enfal, 8/39.

130 Bkz; Mâide, 5/67; Nahl, 16/125; Ankebût, 29/46.

131 Bkz; Bakara, 2/256; Yunus, 10/99, Kehf, 18/39; Hucurât, 49/14.

132 Buhari, “Cihad 112, 156”, Müslim, “Cihad 19-20”; Ebu Davud, “Cihad 89”.

133 Nahl, 16/91.

134 bn İshak (ö. 151/768-769) *es-Siretü'l-Nebeviyye*, Tahkik, Ahmed Ferid el-Mezîdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1424/2004, I, s. 461-462.

2. Hz. Peygamber (sav) , savaşmayan sivillerin haklarının korunmasında da azami özeni göstermiştir. Savaşta çarpışan her iki tarafa katılmayan tarafsız kişilerin ve Müslümanlarla antlaşma yapan ve bunu ihlal etmeyen kişilerin de haklarına riayet etmiştir.¹³⁵ Mute'ye gönderdiği orduya sıkı sıkıya çocuklara, kadınlara, yaşlılara ve din adamlarına dokunulmaması ve hatta ağaçların kesilmemesi ve binaların yıkılmamasını tembih etmiştir.¹³⁶

3. Eğer herhangi bir topluluk ahitlerini bozar ya da antlaşma maddelerini ihlal ederse, onlara karşı herhangi bir askerî harekette bulunmadan önce özel ve resmi bir şekilde gereken uyarı yapılmalıdır. Eğer düşmanca davranışlarda ısrar ederlerse o zaman, İslam devleti onlara savaş ilan edebilir. Hz. Peygamber (sav) , Medine'deki Yahudi kabilelerine özellikle de Hendek Savaşında Müslümanların yanında yer almaları gerekirken, düşmana destek sağlayan Benî Kurayza'ya bunu uygulamıştır.¹³⁷

4. Hz. Peygamber (sav), savaş esirlerinin öldürülmelerini kesinlikle yasaklamış, onlara merhametli davranılmasını emretmiştir. Bunun ilk uygulaması, Bedir Savaşı esirlerinde görülmüştür. Yıllarca inananlara zulmeden bazılarına büyük zararlar da veren bu esir Mekkelilere Müslümanlar merhametle ve yumuşaklıkla davranmışlardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, insanlara esirlerden fidye almalarını ve iyi muamele edip serbest bırakmalarını öğütler.¹³⁸ Mağlup olanların köle edilip savaş ganimeti olarak dağıtıldığı üç olay vardır:

a. Benî Kurayza Yahudileri Hendek savaşındaki ihanetleri üzerine kendileri tarafından görevlendirilen tarafsız hakem olan Sa'd b. Muâz'ın, Tevrat'ın hükümlerine uygun olarak verdiği karar uygulanmıştır.¹³⁹

b. Mekke'nin fethinden sonra, Havazin halkı da Huneyn ve Evtas'ta Müslümanlara karşı harekete geçip karşı koydular. Bu savaşlar sonucunda Havazin kabilesi esir olarak ele geçirildi. Ancak İslam'ı kabul etmeleri üzerine serbest kaldılar.¹⁴⁰

c. Benî Mustalık kabilesi de Mekkelilerin tahrik ve kışkırtmaları üzerine Medine üzerine saldırıya geçme düşüncesinde iken Hz. Peygamber (sav) üzerlerine yürüyerek Müreysi kuyusu yakınlarında onları mağlup etti. Ele geçirilenler mücahitler arasında paylaştırıldı. Ancak Hz. Peygamber (sav) , kabile reisi Haris b. Dırar'ın kızıyla evlenince, esirler Allah Resulünün yakın akrabası olmalarından dolayı bütün köleler serbest bırakılmıştır.¹⁴¹

5. Hz. Peygamber (sav) , düşmanın barış yapmaya meylettiği an, kendisi de barışa hazırды. Zaten o, her zaman biriyle savaş halinde olduğunda başlatan taraf

135 Tevbe, 9/4.

136 Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i İslam*, Daru'l-Cil, Kahira, 1411/1991, I, 113.

137 İbn Hişam, *age*, s. 797; el-Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldan*, Dâri'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1412/1991, s. 34-35.

138 Muhammed, 47/4.

139 İbn İshak, *age*, I, 414-415; Belazûrî, *age*, s. 35.

140 Havazınlilerin esir alındığına dair bkz; İbn İshak, *age*, II, s. 566.

141 İbn İshak, *age*, I, 439-443; Hasan İbrahim Hasan, *age*, I, 103.

olmamıştır. Ancak düşman da saldırdığında karşılık vererek, savaşmak zorunda kalmıştır. Ona göre savaşta amaç saldırıyı önlemek, zulmü ortadan kaldırmak ve yeryüzünde barışı ikame etmektir. Hz. Peygamber (sav) bu uygulamalarını Kur'an'ın yönlendirmesiyle yapmıştır.¹⁴²

6. Hz. Peygamber (sav) , ve arkadaşlarını Mekke'den Medine'ye göç etmek zorunda bırakan Kureyşliler, onlara Medine'de de rahat yaşama imkânı vermek istemiyorlardı. Hicretin ilk beş yılında, Medineli Müslümanları ve onların inançlarını ortadan kaldırmak için üç askerî sefer düzenlediler. Ancak bunların saldırılarına karşı Hz. Peygamber (sav), cesareti, kararlılığı, askerî ve siyasî dehası ile karşılık vererek planlarını boşa çıkardı. Hendek savaşındaki son saldırılarıyla da morallerini tamamen çökertmiştir.¹⁴³

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber (sav) , Kureyş ile savaşında asla saldıran taraf olmamıştır. Bilakis Kureyş'in Medine'yi istila ederek, İslam'ın yayılmasını önlemek için yaptıkları saldırıları durdurmak için savunma savaşı yapmıştır.

7. Hz. Peygamber (sav) Medine'ye geldiğinde, orada bulunan ehl-i kitaptan Yahudilerle iyi ilişkiler içinde bulunmaya özen göstermiştir. Bunun için Yahudilerin de içinde bulunduğu bir antlaşma yapmıştır.¹⁴⁴ Bu antlaşmayla hem onlarla barış içinde yaşamayı hem de Medine'ye yapılacak saldırılara karşı ortak savunmayı amaçlıyordu.

Bu antlaşma, Yahudi kabilelerini ortaya konan şartlar ve maddelere bağımlı kılıyor ve ihlalin yapılacak hukukî işlemlerle yaptırımının olacağını gösteriyordu. Ancak onlar taahhütlerine bağlı kalmadılar ve Müslümanlara karşı İslam düşmanlarıyla gizli antlaşmalar yaparak entrikalar çevirmeye başladılar. Sonunda Müslümanlarla yaptıkları barış antlaşmasını ihlal ederek ısrarlı bir şekilde düşmanca hareketlerde bulunarak güveni kaybetmişlerdir. Bunun sonucunda da İslam devleti için sürekli tehlike oluşturmaya başlayınca, onlara karşı gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırıldı.¹⁴⁵ Bunun sonucunda Bedir savaşından sonra Benî Kaynuka'nın, Müslüman bir kadına hakaret etmesi, Uhud savaşını Müslümanların kaybetmesi üzerine de Benî Nadir'in Hz. Peygamber'e (sav) suikast yapmak istemesinden dolayı tehcir edildiler. Hendek savaşı sırasında Medine sözleşmesindeki amir hükme aykırı hareket ederek Müslümanları zor durumda bırakan Benî Kurayza antlaşmayı bozmasından dolayı, kendi seçtikleri hakem olan Sa'd b. Muaz'ın kendi hukuklarının kaynağı olan Tevrat'a göre verdiği kararla esir alınmışlardır.

142 Enfâl, 8/61-62.

143 Bkz; İbn İshak, *age*, II, s. 407-408.

144 M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 188.

145 Afzalur-Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, I, 428.

SONUÇ

Modern zamanların insanların Müslümanlarla ilgili gözlemlerini çıkar merkezli subjektif olarak yaptıklarını üzüler görmektedir. Elindeki teknik gücü tahakküm aracı olarak kullanıp, diğer din mensuplarını ötekileştirmişlerdir. Kavramların içini ben kendi çıkarıma göre doldururum diyerek İslamî yönetimlere savaş açmışlardır.¹⁴⁶ İslam'ın asla onaylamadığı terör, şiddet ve intihar saldırıları gibi fiilleri İslam'a mal etmemeleri dünya barışı açısından elzemedir. Çünkü İslam'ın kutsal kitabında savaş karşılığı kullanılan kıtalin keyfi öldürmeyi reddeden bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Savaş durumunda dahi Kur'an, sivillerin korunması için gereksiz şiddeti yasaklar ve özellikle bu hususta ahlak ve sorumluluğun katı kurallarını açıkça belirlemiştir.

Batıların kasten planlı şekilde uygulamaya koyduğu bu kavram kargaşasından öncelikle günümüz Müslümanlarının kurtulması ve İslam'ın bazı temel argümanlarını bilmesi gerekmektedir. Bunların başında da Batıların devamlı önümüze servis ettiği cihad kavramı gelmektedir. Müslümanların kendi tezlerini kabul ettirebilmeleri için bu kavramın Kur'an ve Sünnetteki karşılığı ile Hz Peygamber'in (sav) ismi geçen terimi nasıl uyguladığını iyi bilmeleri gereklidir.

Çünkü İslam dininin ana kaynakları olan Kitap ve Sünnet, cihadın sadece askerî bir hareket anlamı taşımadığını açıkça belirterek, hiçbir toplumsal hareket veya saldırıyı gerektirmediğini, birey ve toplumun barış içerisinde yaşama örneğini ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın ilk yorumcusu olan Hz. Peygamber'in (sav) hayatına baktığımızda, bu kavramı zaman ve mekâna göre nasıl kullandığını daha iyi anlaşılmaktadır. Onun Mekke dönemindeki cihadı sabırla, müşriklerin yaptıklarına karşı koymak olmuştur. Mekke'de ortamın müsait olmaması ve İslam'ı destekleyen bir otoritenin bulunmaması, cihad şeklini, Kur'an'ın belagati ve sabır üzerinde yoğunlaştırmıştır. Çünkü silahla ya da fizikî olarak karşı koymak onların yok olması demektir. Mekke döneminde müşriklerin yaptıklarına fizikî olarak karşı koyulmamasına rağmen Hz. Peygamber (sav) ve ilk Müslümanlar dünya tarihinde görülmemiş eza, cefa ve işkencelere maruz kalmışlardır. Ancak yine de Mekke döneminde asıl gaye olan büyük cihad (*cihad-ı ekber*) olarak nitelendirilen tebliğden taviz verilmemiştir. Bunun için de Hz. Peygamber (sav), Mekke'de amacı gerçekleştirmek için bütün yolları denemiş ve bütün engellemelere rağmen, Mekke'nin çevresinde haram aylarda kurulan panayırlara dışarıdan ticaret için gelen kişilerle görüşerek, onlara İslam'ı anlatmaya çalışmıştır. Ümidin bittiği sanıldığı bir zamanda bu guruplardan birisi

146 Son yüzyıl içerisinde Batı dünyası siyasi, sosyal ve ekonomik güçleriyle özellikle soğuk savaş döneminden sonra Müslümanlara karşı savaş açmışlardır. Kavramların içini de kendi çıkarları doğrultusunda doldurmaktadırlar. Bunun için bkz; Caner Taslaman, "Terörün ve Cihad'ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Bir Değerlendirme", *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 2006, Yıl 8, S. 16, s. 199-222.

olan Yesribliler ile görüşmüş ve hicretin alt yapısını oluşturarak Medine'ye hicreti gerçekleştirmiştir.

Medine döneminde cihadın şekli değişerek daha aksiyoner hale gelmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) , müteccaviz düşmanlara karşı önce Medineliler, sonra Ensar ve Muhacirler arasında birliği sağlamış daha sonra da Medine'de bulunan bütün halkların katılımıyla şehri özellikle de Müslümanları korumayı amaçlayan bir antlaşma hazırlamıştır. Bu hazırlık çalışmalarından sonra hak ve hakikati anlatmaya konan engelleri ortadan kaldırmak, din hürriyetini sağlamak için Yüce Allah tarafından savaşa izin verilmiştir. (Hac, 22/39-40)

Mekkeliler, Medine'de de Müslümanları rahat bırakmayarak savaşı bizzat kendileri başlatmıştır. İslam'ın yayılmasını önlemek için önce Bedir'e sonra da Medine'ye kadar gelen bizzat Mekke'li müşrikler olmuştur. Diğer yandan Hz. Peygamber'le (sav) yaptıkları antlaşmayı da bozan Benî Kaynuka, Benî Nadir ve Benî Kurayza Yahudileri idi. Bundan dolayı Yüce Allah da "*Onlar ne zaman harp ateşini körüklemeye kalktırlarsa Allah onu söndürdü. Onlarda yeryüzünde hep fesda koşarlar*" (Mâide, 5/64) demiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (sav) , Medine'de hiçbir savaşı kendisi başlatmamış, dinini zor ve şiddet kullanarak yayma yolunu tercih etmemiştir. Ahmet Önkal'ın tespitlerine göre bunun somut örneği de on yıllık Medine döneminde bizzat kendisinin de katıldığı 27 gazve ile sahabeler komutasında gönderdiği 60'a yakın seriyyede sadece 150 düşmanın öldürülmesidir. Faraza bu rakam ona katılansa bile 1500 eder. Milyonlarca kilometrekarelik alana yayılan bir dinin her savaşına yalnızca 1,7 maktulün düşmesi bile onun insan kanına ve hayatına ne kadar önem verdiğini ve ne kadar saygı duyduğunun bir göstergesidir. (Ahmet Önkal, II, 88) Başka bir ifade ile bugünkü Avrupa kıtasının yüzölçümüne yakın bir alan sadece 150 kişinin kanının akması suretiyle kazanılmıştır. Tabii ki insanlık tarihinde bedeli bu kadar az olan bir kazanç olmamıştır. Durum böyle iken, İslam'ın savaşla bir dünya kuvveti şekline geldiğini ya da ganimet elde etmek ve topraklar ele geçirmek gibi dünyevî isteklerle yapıldığını söylemek ne kadar insaf ölçülerine sığar.¹⁴⁷

Diğer yandan tarihte bilinen ve tamamen tahrifata uğrayan dinler ile ideolojilere bakıldığı zaman inançlarını ve sistemlerini yerleştirebilmek için kısa bir dönemde insanlara baskı, şiddet ve zulüm yapmaktan geri durmamışlardır. Yahudilik ve Hıristiyanlık tarihine bakıldığında bu durum bütün açıklığıyla görülmektedir. Endülüste Müslümanların kurdukları medeniyetin eserlerini teker teker yok ettikleri gibi, bir asır içinde tek bir Müslüman kalmayacak şekilde de temizlik yapılmıştır. Bunun için tarihe kara bir leke olarak geçen Engizisyon mahkemeleri kurmuşlar ve hiçbir savunma hakkı tanımadan aleyhlerine çok ağır kararlar vermişlerdir. Amerika'da da adanın yerlileri olan Kızılderililerin neredeyse nesli tükenmektedir.

147 Bkz; Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya 1989.

Fakat Hz. Peygamber (sav) , hayatta iken yaklaşık bir milyon beş yüz bin kilometrekarelik bir alanda hâkimiyet kuran İslam'ın böyle bir kara sayfası yoktur. Bu bile İslam'ın savaş yerine ikna ve irşatla kabul edildiğinin en bariz delilidir. Bu arada Müslüman tüccarların (savaşçılar değil) kullandıkları müsamaha diliyle İslam'ın yayılmasındaki katkıları unutulmamalıdır. Çünkü tüccarlar, o zamanda dünyanın bilinen yerlerinin büyük kısmına gittiler. Onlar ticaret, ilim ve iş talebi yanında Allah'ın dinine de çağırarak için çok meşakkatli yolculuklar yapmışlardır. (Seyyide İsmail Kâşif, *İslam Tarihinin Usulü ve Çağdaş Tarihçi*, s. 468)

Yine tarihî bir gerçektir ki, İslam'ın yayıldığı en önemli dönem, Kureyş ile yapılan Hudeybiye Antlaşmasını takip eden barış yıllarıdır. İki yıla yakın bu süre içerisinde İslam'ı kabul edenlerin sayısı, İslam'ın başlangıcından itibaren yirmi yıla yakın müddet içerisinde, Müslüman olanların sayısından daha fazla olduğu görülmüştür. İşte bu tespitler İslam'ın savaşla değil, özünde insan sevgisi, eşitlik ve hoşgörünün olduğu davet ve barış ile yayıldığına delilleridir. Bu da bize gösteriyor ki, İslam savaş değil barış dinidir. Savaş da mütecaviz düşmana karşı barışı korumak için yapılmıştır.